

О. В. Сінгуцький

аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто зарубіжний досвід державного регулювання туристичних кластерів, на основі виявлених результатів розроблено модель функціонування туристичного кластеру в Україні. Установлено взаємозв'язок державної політики, спрямованої на розвиток та підтримку у створенні туристичних кластерів та розвитком туризму. Визначено функції держави щодо регулювання кластерних об'єднань. Виявлено основні перешкоди щодо створення туристичних кластерів в Україні. Обґрунтовано доцільність застосування та державної підтримки створення туристичних кластерів. Запропоновано на основі проаналізованої інформації перспективи розвитку туризму в Україні з використанням моделі кластерного об'єднання. Надано пропозиції щодо створення моделі організації туристичного кластеру в Україні.

Ключові слова: кластер, туристичний кластер, державна підтримка туристичного кластеру, державне регулювання туризму, кластерна модель туристичної діяльності, інструменти державної політики.

Постановка проблеми. Дієвим інструментом реалізації масштабних фінансово-промислових проектів підприємств в умовах ринкової конкуренції можуть стати господарські товариства, об'єднані в групи за галузевим, територіальним чи іншим принципом – кластери, досвід створення яких переконує в перспективності такого підходу розвитку економіки. Державна підтримка у створенні туристичних кластерів вимагає використовувати інструменти регулювання через податкову, інвестиційну, законодавчу політику.

Світові економічні показники засвідчують постійний розвиток сфери туристичних послуг. Країни з високим рекреаційно-туристичним потенціалом приділяють багато уваги щодо державного регулювання туристичної діяльності, створюючи сприятливі умови щодо постійного розвитку підприємств у туристичній сфері. Створення туристичних кластерів, де держава виступає в ролі організатора, пропонуючи модель об'єднання підприємств у визначених умовах, створює мультиплікативний ефект розвитку інших галузей економіки та туристичної.

Україна володіє значним рекреаційно-туристичним потенціалом, який має стати головним фактором розвитку як окремо туристичної галузі, так і всієї економіки через зв'язки зі спорідненими сферами. Але відсутність державного регулювання туристичної сфери унеможливорює розвиток цієї сфери. Для створення сприятли-

вих умов розвитку туризму туристична галузь потребує державної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цій проблематиці приділили значну увагу в наукових працях багато провідних вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема Л.І. Гонтаржевська, І.О. Дегтярьова, Ю.М. Ковальова, М.П. Мальська, М.Й. Рутинський, С.В. Білоус, Н.Л. Мандюк, С.І. Соколенко, Ю.М. Яворський, М. Портер, М. Енрайт та інші.

Мета статті полягає у розробленні моделі державного регулювання туристичних кластерів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Туристичний кластер є групою географічно локалізованих підприємств, що сформувались на базі туристичних активів регіону та пов'язані з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сфери громадського харчування, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та інших. Основні переваги кластерної моделі прискорюють інноваційність не тільки туристичного сектора, а й споріднених сфер економіки.

Розвиток країни залежить від стратегічної програми розвитку, в якій передбачається вдосконалення законодавчої, податкової, економічної, соціальної політики згідно з вимогами суспільства та часу. Дієвою економічною моделлю є організація та державна підтримка

об'єднань високотехнологічних підприємств на певній території для розвитку інвестиційного, кадрового та інноваційного потенціалу держави, якою є кластерна модель.

Досвід розвинутих країн засвідчує ефективність державних програм щодо створення високотехнологічних об'єднань підприємств на окремій території. Держава в цьому разі виконує роль організатора створення кластерів, створюючи засади для організації, популяризації та подальшої підтримки щодо стимулювання входження підприємств, мета якого – використання науково технічного прогресу, створення високоспеціалізованих робочих місць, виробництво високотехнологічних продуктів. Держава, враховуючи стратегічне планування розвитку, визначає пріоритетні напрями окремих галузей національної економіки. Державна політика потребує аналізу та вибору пріоритетних напрямів розвитку економіки, що зумовить майбутній розвиток. Треба враховувати багато факторів, основними з яких є технологічний потенціал та наукова база підприємств, підготовка висококваліфікованих кадрів, високий потенціал фінансового сектора. Враховуючи вищевказані фактори, кожна країна визначає напрям розвитку окремих сфер економіки. Найбільш прибутковим напрямом є створення кластерів високотехнологічних компаній на прикладі Кремневої долини (Сан-Франциско, США). У Сполучених Штатах створились всі умови щодо створення таких об'єднань, наявність високотехнологічних підприємств, кадрів та найбільш потужний фінансовий ринок у світі.

Туристичні кластери можуть об'єднувати як незначну, так і велику кількість підприємств туристичного та споріднених і допоміжних секторів економіки. Вони можуть формуватися як із великих, так і з малих фірм у найрізноманітніших поєднаннях і відносинах. Наприклад, кластери в Італії об'єднують переважно малі та середні підприємства, в Шотландії (базова модель ЄС) – ядро кластера формують потужні підприємства, інколи іноземного походження. Державна підтримка туристичних кластерних утворень Туреччини та Єгипту впроваджується через податкову політику, звільняючи від податків на визначений період та спрощення процедур оформлення дозвільних документів.

Від інших форм організації спільної туристичної діяльності туристичні кластери відрізняються вищим рівнем взаємодії між підприємствами, організаціями, установами, інституціями, що

входять до їх складу, варіюючи за формою від цільових об'єднань підприємств туристичного бізнесу до потужних, добре структурованих комерційно-конкурентних утворень. Туристичні кластери об'єднують значно більше коло учасників, зокрема різноманітні інститути підтримки, виробничі та комерційні структури, а також регіональні і національні уряди (в особі туристичної адміністрації, департаментів туризму).

В Україні створились умови щодо розвитку аграрного, промислового та туристичного секторів. Наявність кадрового потенціалу та природних ресурсів створюють умови щодо створення аграрного, промислового та туристичних кластерів.

Огляд наукових праць дав змогу визначити такі переваги створення туристичного кластера:

- зниження витрат виробництва кожного учасника об'єднання за рахунок ефекту масштабу;
- підвищення спеціалізації підприємств-учасників кластера, що дозволить покращити якість продукції та послуг;
- покращення використання наявних ресурсів, розширення масштабів інновацій;
- взаємодоповнюваність продукції, яку виготовляють підприємства-учасники кластера;
- можливість об'єднання фінансових можливостей підприємств для забезпечення гарантій банкам із метою отримання кредитних ресурсів;
- можливість раціонально здійснювати транспортні перевезення;
- зменшення затрат коштів на інформаційне забезпечення;
- підвищення продуктивності праці;
- оптимальне використання трудового потенціалу;
- краща мотивація керівників для отримання поваги колег;
- зростання конкурентних переваг фірм-учасників кластера та усього регіону, де розташований кластер;
- скорочення ризиків та витрат щодо виходу продукції на новий ринок;
- розширення географії ділових операцій;
- можливість централізовано провадити деяку управлінську діяльність за допомогою органу управління, спільного для усіх учасників кластера;
- підтримка державними органами шляхом запровадження податкових і митних пільг;
- можливість швидко впроваджувати нову техніку та технологію за рахунок гнучкості;

- поліпшення зв'язків між державними та громадськими організаціями;
- створення нового бізнесу у вільних сегментах ринку:
- можливість розв'язання спільно соціальних проблем регіону;
- ширший доступ до експертів, спільні закупівля і продаж, що зменшує ціни на сировину;
- узгоджувати попит і пропозицію на продукцію (послуги) одних підприємств щодо інших;
- співпраці на взаємовигідних умовах з науковими організаціям, які входять до нього.

До причин недостатньої розвиненості туристичних кластерів в Україні слід віднести:

- недосконалість та недостатність законодавчих актів щодо створення, функціонування, розподілу прибутку між учасниками та ліквідації туристичних кластерів;
- незацікавленість органів влади та місцевого самоврядування у розвитку таких об'єднань;
- відсутність кваліфікованих фахівців у туристичній галузі з компетенцією працювати у кластерних об'єднаннях;
- низький туристичний імідж України у світі;
- нестабільна економічна ситуація в Україні;
- несприятлива екологічна ситуація;
- недоступність фінансових інструментів, що сприяють розвитку туризму;
- неврегульованість норм процесу ланцюгового відтворення рекреаційних ресурсів України;
- низька якість продукції промисловості та інших, суміжних із туризмом галузей економіки України.

Для підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі України та досягнення міжнародних стандартів у наданні туристичних послуг необхідно вдосконалювати систему державного управління цією галуззю. Незважаючи на те, що в Україні щороку створюється щораз більше таких кластерних об'єднань, зокрема туристичних, на державному рівні вони не мають достатньої підтримки та законодавчо-нормативного утвердження. Постала нагальна потреба у формуванні системи державного управління туристичними кластерами. Для цього необхідно:

- на законодавчому рівні закріпити визначення кластерної моделі розвитку туризму;
- розробити програму розвитку туристичних кластерів в Україні, де будуть визначені регіони кластерних об'єднань, умови входу та виходу з кластера, а також розроблені умови створення спеціальних економічних;

- розробити ланцюг відтворення рекреаційних ресурсів;
- стабілізувати економічну ситуацію;
- підвищувати кваліфікацію працівників туристичної галузі;
- переймати міжнародний досвід створення та функціонування туристичних кластерів.

Удосконалення правового забезпечення у туристичній сфері є фундаментом щодо розвитку рекреаційно-туристичного сектора. Законодавча база щодо кластерних об'єднань не є досконалою та потребує змін.

Суб'єктами туристичної діяльності можуть бути туристичні кластери, тобто територіальні об'єднання підприємств туристичного сектора економіки, які взаємодоповнюють одне одного, зберігаючи право самостійного здійснення своєї поточної і стратегічної господарської політики. Туристичні кластери формуються на базі туристичних активів регіону і складаються з підприємств різних сфер, пов'язаних з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сфери громадського харчування, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та інших.

Запропонована модель туристичного кластера передбачає векторну державну політику розвитку туризму з урахуванням кон'юнктури ринку, факторів зовнішнього оточення та визначення завдань, які потребують реалізації щодо вибору пріоритетних зон розвитку туристичних кластерів, а також упровадження сприятливої спеціальної економічної політики в визначених туристичних зонах. Державне регулювання туристичних кластерів передбачається через такі інструменти державної політики, як податки, субсидії, дотації, закони, ліцензії та інші, які сприятимуть розвитку туристичних кластерів, стимулюватимуть підприємства вступити в кластер.

У структурі туристичного кластера доцільно виділяти чотири основні сектори:

1) сектор виробництва туристичних послуг об'єднує туроператорські фірми та турагентства, заклади з розміщення та оздоровлення туристів (готелі, мотелі, кемпінги, санаторно-курортні заклади, турбази), підприємства з перевезення туристів (автотранспортні підприємства, авіакомпанії, залізниці тощо), заклади з організації харчування туристів (ресторани, кафе, їдальні) та заклади з організації дозвілля туристів (екскурсійні бюро, музеї, театри, заклади індустрії розваг (казино, аквапарки та ін.), національні природні парки, заповідники, заказ-

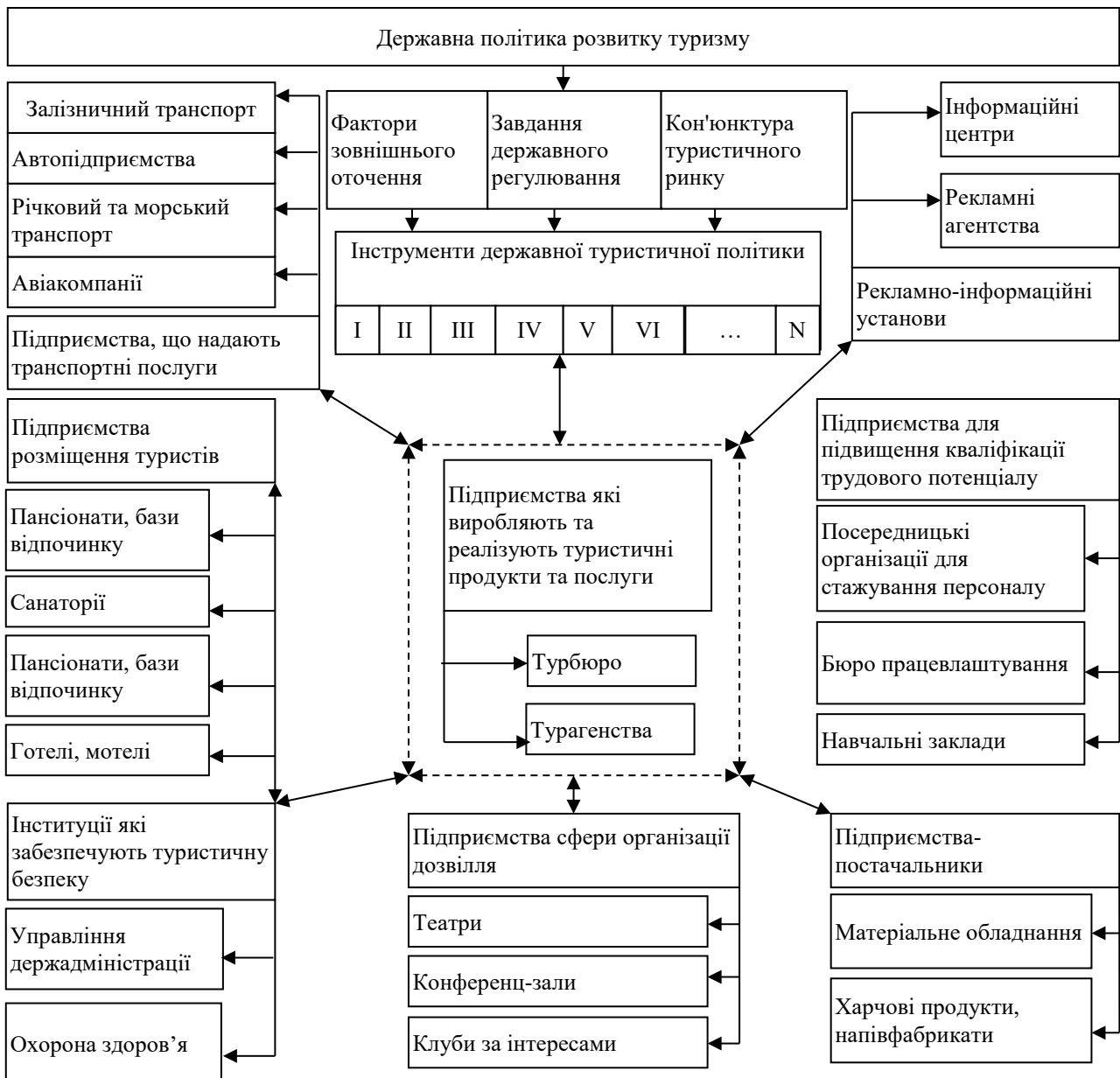

Рис. 1. Модель державного проекту туристичного кластеру

Розроблено автором

ники, ботанічні сади, зоопарки. Отже, цей сектор охоплює підприємства, які безпосередньо виробляють і реалізують туристичні послуги;

2) сервісний сектор об'єднує банківсько-кредитні та страхові установи, навчальні заклади туристичного профілю, наукові установи, а також бізнес-центри, лізингові компанії. Підприємства сервісного сектора надають різноманітні послуги (фінансові, освітні, посередницькі) ключовим підприємствам кластера.;

3) допоміжний сектор. По-перше, він уміщує різноманітні підприємства з виробництва сувенірів, туристичного спорядження, специфічних для певної місцевості товарів; по-друге, поліграфічні

підприємства, картографічні фабрики, періодичні видання, телерадіокомпанії; по-третє, органи державної влади, агенції регіонального розвитку, міжнародні та державні фонди і програми;

4) сектор забезпечення життєдіяльності туристичного кластера пов'язує між собою окремі сектори та підприємства туристичного кластера, забезпечуючи координацію діяльності. Але варто зазначити, що така структура туристичного кластера не є сталою, тому що склад учасників може розширюватися. Усе частіше встановлюються зв'язки з іншими кластерами економіки (найчастіше з продовольчими, автомобільними, медіа-кластерами). До його складу входять мар-

кетинговий, рекламно-інформаційний, логістичний і юридично-аудиторський відділи [4, с. 25].

Механізм формування туристичних кластерів традиційно вміщує два складники: з одного боку, це створення ініціативної групи з формування кластера, до якої мають входити як представники ключових підприємств потенційного туристичного кластера, так і фахівці, що мають досвід упровадження кластерної моделі в інших регіонах чи галузях (наприклад, спеціалісти агенцій регіонального розвитку, експерти різноманітних програм та ініціатив); з іншого – необхідною умовою є офіційне визнання та реєстрація кластера органами державної та місцевої влади.

Висновки і пропозиції. Отже, актуальність створення туристичних кластерів проявляється у концентрації на певній території ефективних підприємств, які створюють передумови розвитку кадрового потенціалу, рекреаційної зони, інноваційних товарів, унаслідок чого створюються передумови інвестицій та конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Ці фактори створюють передумови розвитку туристично-рекреаційного сектора, споріднених галузей та економіки в цілому. Держава під час формування туристичного кластера виступає в ролі організатора використовуючи інструменти державної політики, створюючи сприятливі умови для ведення туристичної діяльності.

Державне регулювання туристичної діяльності потребує змін у законодавчій сфері, зокрема визначення поняття «кластер», «туристичний кластер», умови входу та виходу з кластера, створення спеціальних економічних зон на визначений період, етапи формування кластера та роль держави у ньому, а також механізм співпраці органів державної влади та підпри-

емств. Також необхідно створення системи навчання і перекваліфікації фахівців для роботи на підприємствах у межах туристичних кластерів, розроблення податкової політики щодо стимулювання входження підприємств у кластер.

Список використаної літератури:

1. Гамжик П. Словаччина чекає на українців! *Український туризм*. 2013. № 1. С. 44–45.
2. Гонтаржевська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні: навч. посіб.. Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. 180 с.
3. Дегтярьова І.О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyarova.pdf>.
4. Ковальова Ю.М., Алишева Н.В. Практичні приклади функціонування кластерів у світі. *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 3(2). Т. 1. С. 92–100.
5. Мальська М.П., Рутинський М.Й., Білоус С.В., Мандюк Н.Л. Економіка туризму: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 544 с.
6. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ.; под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина. Москва: Международные отношения, 1993. 896 с.
7. Портер М. Конкуренция: учеб. пособ.; пер. с англ. Москва: Вильямс, 2003. 495 с.
8. Самойлов Ю. Чартер випереджає лоукостера. *Український туризм*. 2015. № 2. С. 28–29.
9. Соколенко С.І. Створення міжнародних кластерів у галузі зеленого туризму (частина перша). URL: <http://ucluster.org/sokolenko/2009/09/stvorennya-mizhnarodnyx-klasteriv-u-galuzi-zelenogo-turizmu-chastina-persha/>.
10. Яворський Ю.М. Туристичний кластер як форма розвитку галузі. *Український туризм*. 2015. № 2. С. 56–57.

Сингуцкий А. В. Государственная поддержка создания туристических кластеров

В статье рассмотрен зарубежный опыт государственного регулирования туристических кластеров, на основе полученных результатов разработана модель функционирования туристического кластера в Украине. Установлена взаимосвязь государственной политики, направленной на развитие и поддержку в создании туристических кластеров и развитием туризма. Определены функции государства по регулированию кластерных объединений. Выявлены основные препятствия по созданию туристических кластеров в Украине. Обоснована целесообразность применения и государственной поддержки создания туристических кластеров. Предложены на основе проанализированной информации перспективы развития туризма в Украине с использованием модели кластерного объединения. Предложены рекомендации по созданию модели организации туристического кластера в Украине.

Ключевые слова: кластер, туристический кластер, государственная поддержка туристического кластера, государственное регулирование туризма, кластерная модель туристической деятельности, инструменты государственной.

Sinhutskyi O. V. State support in creating tourist clusters

The article describes the foreign experience of state regulation tourism clusters on the basis of the obtained results, developed a model of the functioning the tourism cluster in Ukraine. The interrelation of the state policy aimed at the development and support in the creation of tourist clusters and the development of tourism has been established. The functions of the state to regulate cluster associations are defined. Identified the main obstacles to the creation of tourist clusters in Ukraine. The expediency of the use and state support for the creation of tourist clusters has been substantiated. Proposed on the main information analyzed the prospects for the development of tourism in Ukraine using the cluster unification model. Recommendations for creating a model for organizing a tourism cluster in Ukraine are proposed.

Key words: *cluster, tourist cluster, state support of tourist cluster, state regulation of tourism, cluster model of tourist activity, state tools.*